

Володимир ГОРИН

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Узагальнено існуючі концептуальні підходи до визначення поняття "фінансове забезпечення соціальних гарантій". Розглянуто форми фінансового забезпечення, на основі запропонованої класифікації соціальних гарантій виокремлено відповідні напрями їх фінансування.

The existent conceptual approaches to the interpretation of financial providing of social guarantees. The forms of the financial providing are considered and on the basis of the offered classification of social guarantees the proper directions of their financing are selected.

Неодмінним атрибутом функціонування системи соціальних гарантій у будь-якій країні є формування відповідного організаційно-правового і фінансового забезпечення. Реальні масштаби суспільного добробуту підтверджуються не лише декларуванням права кожного громадянина на соціальні гарантії, а й наповненням цього права реальним змістом, що передбачає наявність відповідних джерел та механізмів фінансування.

Особливої актуальності питання фінансового забезпечення соціальних гарантій набувають в сучасних умовах утвердження в Україні основ ринкового господарства. За часів функціонування адміністративної економіки бюджетне фінансування залишалося єдиним методом забезпечення соціальних гарантій. Перехід економічної системи держави до ринкових відносин супроводжувався різким економічним спадом та відповідним поглибленням кризи державних фінансів. Внаслідок цього провідним чинником, який в останні роки визначає рівень забезпечення державою соціальних гарантій, є не обґрунтовані потреби суспільства, а її економічні можливості. Це зумовлює декларативність значної частини соціальних гарантій.

Запровадження так званого "гарантованого" мінімуму, рівнів забезпечення осно-

вних соціальних допомог і виплат, комерціалізація соціальних послуг та інші заходи щодо законодавчого обмеження державного фінансування соціальних гарантій, в умовах значних масштабів диференціації доходів та майнового розшарування населення, свідчать про звуження відповідальності держави за забезпечення соціальних гарантій, що не узгоджується з основними принципами соціальної держави. Водночас, лібералізація економічних відносин та приватизація обмежили сферу безпосереднього державного втручання в економіку до розмірів державного сектора. Держава значною мірою втратила можливості щодо прямого регулювання оплати праці та інших доходів населення, обсягів та механізмів надання суспільних благ. Проте, обсяги і структура доходів населення, кількісні та якісні характеристики споживання нематеріальних суспільних послуг належать до визначальних чинників забезпечення соціальної безпеки держави. З огляду на вищезазначене, в сучасних умовах гостро актуальними залишаються питання розробки нових підходів до вирішення проблеми формування фінансової основи соціальних гарантій з урахуванням нових економічних реалій.

Проблематика теоретичного базису та практики фінансового забезпечення соціальних гарантій є однією із найбільш дискусійних в сучасній економічній науці і представлена науковими працями В. Андрущенка, В. Гейця, І. Гнибіденко, О. Головної, Н. Карпишин, Е. Лібанової, О. Макарової, О. Новікової, О. Пищуліної, В. Тропіної, М. Шавариної, П. Шевчука, С. Юрія та інших. Однак, незважаючи на наявність значного обсягу наукових досліджень, при формуванні теоретичного підґрунтя фінансового забезпечення соціальних гарантій недостатня увага приділяється врахуванню їх ролі у досягненні соціальної безпеки.

Якщо звернутися до досвіду розвинутих зарубіжних країн, то можна виокремити наступні способи реалізації соціальних гарантій:

- безпосереднє надання матеріальних і нематеріальних благ, грошових виплат за рахунок бюджетів різних рівнів та цільових фондів. При цьому формуються доходи зайнятих у бюджетній сфері, здійснюється фінансування соціальних трансфертів, забезпечується надання нематеріальних послуг соціальної сфери;

- забезпечення соціальних гарантій через механізм страхового захисту. В цьому випадку формування фінансової бази відбувається за рахунок страхових внесків, а акумульовані таким чином кошти спрямовуються на фінансування соціальних гарантій;

- правове регулювання соціальних гарантій, яке полягає у законодавчому обмеженні укладання господарських угод певних видів. Таким чином забезпечуються соціальні гарантії у корпоративному секторі. Його проявами є заборона найму працівників з виплатою заробітної плати нижче мінімального розміру, укладання трудових угод при незадовільних умовах праці тощо.

Українська економічна наука провідну роль у забезпеченні соціальних гарантій відводить державі, виділяючи наступні способи їх реалізації:

- визначення стандартів малозабезпеченості та мінімальних рівнів доходів, що

є елементом державного фінансового планування;

- соціальне страхування, основу якого складає система обов'язкового державного страхування;
- трансфертні платежі з бюджетів різних рівнів;
- державне фінансування соціальної сфери;
- регулювання відносин зайнятості [1, 20].

Практично кожен із зазначених способів реалізації соціальних гарантій пов'язаний із рухом фінансових ресурсів і відображає взаємодію елементів системи їх фінансового забезпечення. Динаміка обсягів фінансування соціальних гарантій, джерела їх формування та напрями використання коштів багато в чому визначають успіх заходів із забезпечення реалізації соціальних інтересів громадян, що є основою досягнення соціальної безпеки.

Українська фінансова наука не дає однозначної відповіді на питання змісту фінансового забезпечення, розглядаючи його як потік фінансових ресурсів, метод фінансового механізму, сукупність складових елементів. Зокрема, С. Юрій і В. Федосов [2, 94], Н. Кравчук [3, 56] визначають фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Загалом погоджуючись із запропонованим визначенням, вважаємо за необхідне зауважити, що поряд із визначенням порядку формування та використання цільових грошових фондів, фінансове забезпечення обумовлює цей процес і щодо коштів, які не мають фондової форми або цільового призначення. О. Романенко розуміє під фінансовим забезпеченням покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою [4, 18]. На нашу думку, відмежування держави як особливого суб'єкта фінансового забезпечення має під собою раціональне підґрунтя, оскільки її діяльність базується не на принципах комерційного розрахунку,

а здійснюється з метою задоволення потреб суспільства.

Наголошуючи на зовнішньому підпорядкуванні фінансового забезпечення, В. Опарін визначає його як підсистему фінансового механізму, що включає до свого складу сукупність часткових методів забезпечення. Водночас, вказуючи на внутрішню структурну складність і наявність тісних організаційно-ієрархічних зв'язків між елементами, вчений трактує його як систему джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства [5, 56]. На наш погляд, запропонована редакція має раціональну основу, оскільки формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, як правило, здійснюється шляхом поєднання різних джерел та форм фінансового забезпечення, на базі яких, як зазначає Н. Карпишин [6, 64], суб'єкти господарювання намагаються побудувати власну модель фінансового забезпечення. Водночас, слід вказати, що В. Опаріном упущено один із важливих аспектів фінансового забезпечення, а саме напрями фінансування, що є логічним завершенням процесу формування та використання фінансових ресурсів.

На основі аналізу підходів до розуміння змісту фінансового забезпечення та з урахуванням висловлених критичних зауважень, вважаємо за доцільне визначити його як метод фінансового механізму, що передбачає систему джерел, форм і напрямів фінансування господарської діяльності суб'єктів господарювання, держави і населення з метою досягнення певного позитивного економічного результату чи корисного соціального ефекту.

Звужуючи запропоноване загальне визначення до меж об'єкта нашого наукового інтересу, вважаємо за доцільне під фінансовим забезпеченням соціальних гарантій розуміти систему джерел, форм і напрямів фінансування діяльності суб'єктів господарювання, держави і населення, спрямованої на задоволення соціально-економічних потреб кожного члена суспільства на рівні,

який враховує суспільні пріоритети та можливості економіки.

Вихідними положенням формування системи фінансового забезпечення соціальних гарантій, на наш погляд, повинен бути принцип, викладений у ст. 25 "Загальної декларації прав людини" ООН: "Кожна людина має право на такий життєвий рівень... необхідний для підтримки здоров'я і благополуччя її особисто і її сім'ї, і право на забезпечення у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, удівства, настання старості чи інших випадків втрати засобів до існування із незалежних від неї обставин" [7]. Відповідно до цього, система фінансового забезпечення повинна базуватися на принципах безумовного гарантування державою кожному члену суспільства задоволення особистих потреб на економічно обґрунтованому та суспільно прийнятному рівні.

Початковим етапом побудови системи фінансового забезпечення соціальних гарантій є формування відповідного набору джерел фінансування, основу якого повинні складати фінансові ресурси держави. О. Василик головним джерелом фінансування соціальних гарантій визначає бюджетні кошти, зазначаючи при цьому, що громадяни держави повинні мати можливість за рахунок власних коштів та кредиту підвищувати рівень та якість споживаних соціальних послуг [8, 274]. Проте обмеження фінансування соціальних гарантій лише ресурсами бюджету не дасть змоги забезпечити рівень їх надання вище мінімального, що вимагає залучення державою інших джерел.

Фінансове забезпечення соціальних гарантій досягається за посередництва багатьох ланок фінансової системи: бюджетів усіх рівнів та фондів соціального страхування, які є елементами державних фінансів; фінансів суб'єктів господарювання; фондів особистого і майнового страхування; фінансів домогосподарств. Для їх належного фінансування формуються відповідні фонди фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання та населення. Водночас,

за допомогою різноманітних фінансових інструментів забезпечується регулювання доходів фізичних та юридичних осіб.

Характерною рисою процесу фінансового забезпечення соціальних гарантій є його організаційна складність (рис. 1). Основні суб'єкти формування фондів грошових коштів для забезпечення соціальних гарантій, а саме держава, суб'єкти господарювання і населення, пов'язані між собою складною системою фінансових відносин і беруть як безпосередню участь у їх (соціальних гарантій) забезпеченні, так і опосередковано впливають на обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються на зазначені цілі.

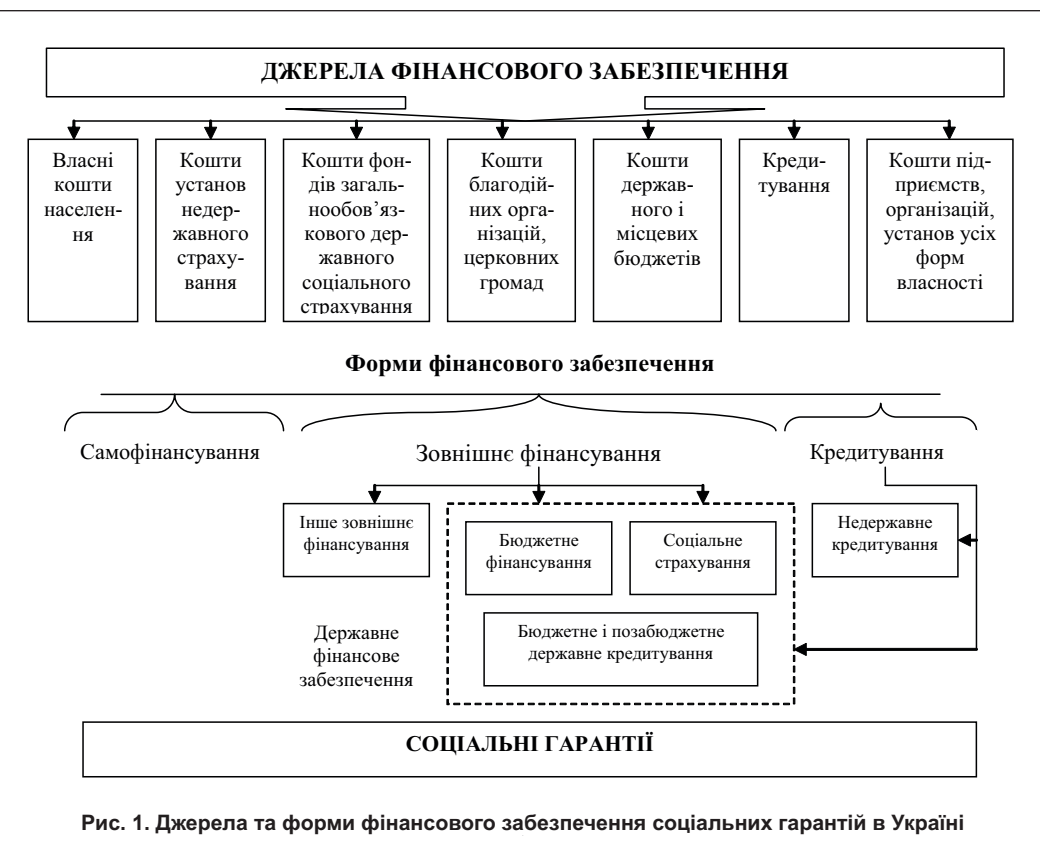
Фінансове забезпечення соціальних гарантій має здійснюватися на основі наукових принципів. Хоча принципи бюджетного фінансування [9, 55; 4, 171-172; 10, 137-138; 11, 231-233; 12, 338-340] і соціального стра-

хування [13, 36-37; 14, 19] досить широко представлені у наукових публікаціях, загальних принципів фінансового забезпечення, які характерні для усіх його форм, до сьогодні не розроблено.

Враховуючи сутність та внутрішні якісні характеристики фінансового забезпечення соціальних гарантій, вважаємо за необхідне виокремити його наступні основні принципи:

– економічної обґрунтованості, який полягає у врахуванні реальних економічних можливостей держави, суб'єктів господарювання і населення в процесі реалізації політики у сфері фінансового забезпечення соціальних гарантій;

– плановості і прогнозованості, який полягає у використанні фінансових ресурсів відповідно до розроблених раніше показників. Якщо стосовно різновидів зовнішнього фінансування принцип плановості є одним із

головних, то у сучасних умовах все більшої актуальності набувають питання поширення індивідуального фінансового планування на рівні конкретного домогосподарства;

– комплексного характеру фінансування. Суть цього принципу полягає у необхідності поєднання різних джерел та форм у процесі фінансового забезпечення соціальних гарантій, що дає змогу досягти більш повного задоволення суспільних потреб і забезпечити ефективніше використання фінансових ресурсів;

– ефективності використання коштів означає отримання максимального корисного ефекту за рахунок мінімального або наперед визначеного обсягу фінансових ресурсів;

– контрольованості, який передбачає використання різних видів, форм і методів фінансового контролю (в тому числі і індивідуального самоконтролю) за використанням фінансових ресурсів.

Основа фінансового забезпечення соціальних гарантій закладається у процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання усіх форм власності. Розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій супроводжується формуванням значної частини доходів сектора домогосподарств, доходів бюджетів різних рівнів, установ державного та недержавного страхування, благодійних організацій. Таким чином, забезпечуючи фінансовими ресурсами інші сторони фінансових відносин, суб'єкти господарювання опосередковано визначають основні параметри фінансового забезпечення соціальних гарантій.

Разом з тим, участь суб'єктів господарювання у фінансуванні соціальних гарантій не обмежується лише участю через виплату заробітної плати та сплату фіскальних зобов'язань перед державою. Формою прямої участі підприємств, установ та організацій у задоволенні соціальних потреб громадян є утримання закладів соціальної сфери. Слід зауважити, що за часів планової економіки суб'єкти господарювання, як правило,

утримували на своєму балансі об'єкти соціальної сфери (відомче житло, лікувально-профілактичні заклади, установи дошкільного дитячого виховання, заклади культури тощо), постачаючи таким чином населенню різноманітні соціальні послуги. Із розгортанням приватизації в державі розпочався процес передачі об'єктів соціальної інфраструктури в комунальну власність, спричинений економічною незацікавленістю власників приватизованих підприємств в утриманні нерентабельних об'єктів соціальної сфери. Це призвело до зміни основного джерела їх фінансування, яким стали місцеві бюджети і, зумовленого цим, зниження кількісних та якісних характеристик соціальних послуг через постійну нестачу бюджетних коштів. Зростання рівня фінансового навантаження на місцеві бюджети значно поглибило дисбаланс між їх власними доходами і видатками, призвело до зростання їх фінансової залежності від надходжень трансфертних платежів.

З огляду на вищенаведене, можна було б стверджувати про поступове згортання обсягів прямої участі суб'єктів господарювання у фінансуванні соціальних гарантій. Проте, поряд із переведенням об'єктів соціальної інфраструктури у власність територіальних громад, в сучасних умовах спостерігається зворотній процес посилення участі бізнес-структур у реалізації соціальних проектів. За результатами соціологічних досліджень, 60% підприємницьких структур схвалюють участь бізнесу у фінансуванні соціальних програм, і лише 5% визначають її як марну втрату часу і ресурсів. Дослідження вказують, що у впровадженні соціальних проектів беруть участь більше половини (51%) вітчизняних бізнес-структур, а найбільш характерна така діяльність для організацій, які надають банківські послуги (65% керівників цих організацій заявили про участь у фінансуванні соціальних програм), фінансові послуги (60%), засобів масової інформації та реклами (55%) [15, 25]. Водночас, до найвагоміших чинників, які стримують участь підприємницького сектора у фінансуванні

соціальних гарантій, зараховують недосконалість нормативно-правової бази, а також нецільове використання коштів, спрямованих на реалізацію соціальних проектів. Тому актуальним питанням залишається проблема формування сприятливого правового поля для стимулювання соціальної активності бізнесу, забезпечення ефективності та прозорості використання коштів.

Ознаки прямого й опосередкованого самофінансування соціальних гарантій характерні для домогосподарств. З одного боку, заробітна плата фізичних осіб, основна частина якої спрямовується на задоволення особистих споживчих потреб, вказує на пряме фінансування населенням соціальних гарантій. З іншого боку, домогосподарства поряд із суб'єктами господарювання беруть участь у формуванні централізованих фондів фінансових ресурсів держави – державного і місцевих бюджетів, фондів соціального страхування. Через сплату податків і зборів, обов'язкових відрахувань, які "розчиняються" у загальній сумі доходів зведеного бюджету і соціальних фондів цільового призначення, вони опосередковано впливають на обсяги фінансових ресурсів, що спрямовуються на фінансування соціальних гарантій.

Не ставлячи під сумнів вагому роль суб'єктів господарювання і населення у формуванні фінансового забезпечення соціальних гарантій, все ж слід визнати, що вона, в основному, обмежується гарантіями матеріального добробуту. Практично поза інтересами суб'єктів господарювання залишаються соціальні потреби, задоволення яких спрямоване на формування певного стандарту якості життя і визначається, насамперед, кількісними та якісними характеристиками отримуваних соціальних послуг. Провідним джерелом їх фінансування є ресурси, акумульовані у системі державних фінансів.

Визначальна роль держави у фінансовому забезпеченні нематеріальних суспільних благ має об'єктивне пояснення. З огляду на те, що ці блага володіють ознаками (суспільний характер їх споживання, неподільність),

які зумовлюють низьку економічну ефективність їх надання, виробництво цих благ концентрується в галузях економіки, які працюють на засадах некомерційної діяльності, ставлячи за головну мету свого функціонування не отримання прибутку, а їх виробництво для якомога ширшого кола споживачів. Цілком логічно, що вказані умови господарювання не цікавлять підприємницької структури, а тому участь приватного бізнесу у фінансуванні нематеріальних суспільних благ в масштабах держави має нерегулярний характер. Як правило, вона обмежується сферою надання високовартісних послуг заможним верствам населення, а їх споживання засвідчує приналежність до суспільної еліти. З огляду на це, задля забезпечення доступності соціальних послуг для широких верств населення, держава майже одноосібно формує фінансову базу функціонування галузей економіки, діяльність яких спрямована на забезпечення соціальних гарантій, що обумовлюють певний стандарт якості життя.

Фінансові ресурси держави відіграють вагому роль також у забезпеченні соціальних гарантій доходів, визначаючи показники матеріального добробуту непрацевдатних осіб та інших пільгових категорій населення. Таким чином, впливаючи на усі аспекти економічного та соціального розвитку країни, забезпечуючи виконання соціальної функції держави, фінансові ресурси держави залишаються в сучасних умовах основним джерелом фінансування соціальних гарантій та забезпечують реалізацію соціальних інтересів усіх верств населення.

Обсяги фінансових ресурсів держави, які спрямовуються на забезпечення соціальних гарантій населенню, залежать від низки об'єктивних чинників, зокрема, рівня економічного розвитку та макроекономічної динаміки, типу соціальної системи, який характеризується рівнем перерозподілу валового внутрішнього продукту через сферу державних фінансів та пріоритетами бюджетної політики.

Ще одним, менш вагомим джерелом фінансування соціальних гарантій, яке отрима-

ло розвиток в останні роки, є гуманітарна та фінансова допомога вітчизняних і зарубіжних благодійних організацій та фондів, приватних осіб, а також церковних громад. У більшості випадків вона полягає у фінансуванні геріатричних закладів, реалізації програм допомоги бідним, проведенні благодійних акцій. Новим напрямом діяльності вищезазначених організацій є фінансова допомога територіальним громадам у реалізації проектів побудови об'єктів соціальної інфраструктури. Разом з тим, слід визнати, що розвиток добродійності в Україні стримується відсутністю економічних стимулів з боку держави до реалізації благодійних програм.

Іншим аспектом фінансового забезпечення соціальних гарантій є форми фінансування, які в науковій літературі поділяють наступним чином: самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування (до різновидів якого належать бюджетне фінансування, страхування та фінансування за рахунок коштів суб'єктів господарювання). При цьому різні форми фінансового забезпечення можуть використовуватися як самостійно, так і в поєднанні. Слід зауважити, що при фінансуванні соціальних гарантій у більшості випадків має місце саме поєднання різних форм фінансового забезпечення.

Первинною формою фінансового забезпечення соціальних гарантій є самофінансування, основу якого складають власні доходи громадян. Через трудову діяльність фізичних осіб відбувається формування їх первинних доходів у формі заробітної плати, рівень якої визначає можливості задоволення різноманітних матеріальних та духовних потреб. Участь держави в цьому випадку обмежується лише регулюванням умов праці та мінімального розміру її оплати. Розрахунок мінімальної заробітної плати проводиться на основі прожиткового мінімуму, який виражає вартісну величину набору товарів і послуг, достатнього для забезпечення фізичного та духовного розвитку особи на мінімальному суспільно прийнятному рівні.

Ознаки комбінованого фінансування соціальних гарантій за поєднання різних його

форм характерні для соціального і майнового страхування. Основна частина доходів страхових установ формується за рахунок внесків суб'єктів господарювання і громадян та спрямовується на матеріальне забезпечення застрахованих осіб у разі настання страхового випадку. З огляду на це, страхування можна назвати формою відкладеного самофінансування соціальних гарантій. Однак в межах соціального страхування спостерігається доповнення самофінансування соціальних гарантій зовнішнім (бюджетним) фінансуванням, що пов'язано з наслідками дискреційної соціальної політики (існування особливих пенсійних програм, необ'єктивність декларованих соціальних стандартів тощо).

Бюджетне фінансування як форма фінансового забезпечення соціальних гарантій безпосередньо проявляється у наданні державою суспільних послуг населенню через установи соціальної сфери, а також у функціонуванні системи соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів. Джерелами фінансування соціальних гарантій при цьому є ресурси, які акумулюються у державному та місцевих бюджетах. Слід зазначити, що зовнішнім таке фінансування можна назвати лише з точки зору окремої фізичної особи або верстви населення. Відповідно до теорії фіскального обміну, основна ідея якої полягає в існуванні між державою та суспільством взаємовигідного обміну за схемою "податки – блага", у широкому розумінні навіть фінансове забезпечення соціальних гарантій за рахунок бюджетних коштів можна віднести до форми самофінансування. До зовнішнього фінансування соціальних гарантій слід зарахувати також програми соціального захисту, впроваджені суб'єктами господарювання приватного сектора економіки щодо власних працівників, а також заходи в рамках благодійних акцій.

Кредитування як форма фінансового забезпечення соціальних гарантій у вітчизняних умовах не отримала достатнього розвитку. На відміну від приватного сектора

економіки, де воно є провідною формою фінансування потреб розвитку, у царині соціальних гарантій кредитування обмежено використовується у сферах освіти (бюджетне кредитування вищої освіти) і житлового будівництва (пільгове житлове кредитування за рахунок коштів Державної іпотечної установи). Разом з тим, в останні роки роль кредитування як форми фінансового забезпечення соціальних гарантій суттєво зросла, що пояснюється залученням до цього процесу суб'єктів фінансового ринку.

Важливим аспектом фінансового забезпечення соціальних гарантій є визначення напрямів фінансування, в основу якого має бути покладена відповідна класифікаційна ознака їх розподілу. З огляду на те, що основне призначення соціальних гарантій полягає у задоволенні потреб кожного члена суспільства на мінімально прийнятному рівні, такою ознакою, на наш погляд, слід визначити характер дії на окремі аспекти соціальної безпеки. Поділяючи наукові погляди В. Бобкова [16, 119], вважаємо, що при поділі соціальних гарантій слід оперувати поняттями “низька якість життя”, яка характеризує задоволення первинних потреб людини, і “висока якість життя”, яка передбачає зміщення пріоритетів на реалізацію соціальних, інтелектуальних та духовних інтересів.

Відповідно до цього, вважаємо за можливе консолідувати соціальні гарантії у дві групи: гарантії матеріального добробуту і гарантії споживання нематеріальних суспільних благ. До першої групи слід зарахувати гарантії, які спрямовані на забезпечення матеріальної складової якості життя (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, пенсія, мінімальні розміри соціальних допомог, показники, які визначають реалізацію права людини на житло). Їх встановлення свідчить про гарантування державою задоволення матеріальних потреб людини на певному, суспільно виправданому рівні. До другої групи слід зарахувати соціальні гарантії мінімального споживання послуг у соціальній сфері, гарантії прав на відпочинок, вільне пересування

тощо. Вони характеризують рівень задоволення нематеріальних (духовно-культурних та інтелектуальних) потреб особи на мінімально гарантованому рівні і спрямовані на становлення людини як особистості.

На основі запропонованого авторського підходу до класифікації соціальних гарантій вважаємо за можливе виокремити наступні напрями їх фінансування:

- фінансування соціальних гарантій матеріального добробуту;
- фінансування соціальних гарантій споживання нематеріальних суспільних благ (рис. 2).

Фінансування соціальних гарантій матеріального добробуту спрямоване на гарантування населенню мінімально прийняттого рівня життя через приведення мінімального рівня доходів, матеріального забезпечення при настанні соціальних ризиків (старості, безробіття, тимчасової втрати працездатності чи внаслідок нещасного випадку та ін.), інших видів соціальної допомоги відповідно до встановлених соціальних стандартів, проведення індексації доходів населення з урахуванням темпів зростання споживчих цін.

Фінансування соціальних гарантій споживання нематеріальних суспільних благ передбачає спрямування коштів на забезпечення населенню гарантованих обсягів і якості соціально-культурних, транспортних, побутових послуг та обслуговування у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту тощо.

Важливим моментом при цьому є визначення обсягів фінансування, яке базується на застосуванні державних соціальних стандартів та нормативів відповідно до Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” №2017 від 5 жовтня 2000 року. Вважаємо, що за рахунок фінансових ресурсів держави повинен забезпечуватися мінімально необхідний рівень надання послуг у галузі освіти, медичного, культурного, побутового і соціального обслуговування населення, насамперед громадянам з низьким рівнем матеріального забез-

Рис. 2. Напрями фінансування соціальних гарантій

печення. Водночас, у державі повинні бути створені умови для споживання суспільних благ і послуг на рівні, вищому від гарантованого, а також якіснішого змісту.

Підсумовуючи результати наукового дослідження, приходимо до наступних висновків та узагальнень:

– нові економічні реалії, пов'язані зі становленням в Україні економіки ринкового типу, супроводжувалися руйнуванням успадкованої з радянських часів системи фінансового забезпечення соціальних гарантій, основу якого складало бюджетне фінансування. Обмеження економічних можливостей держави через наростання кризових явищ в економіці та звуження сфер державного втручання в економіку зумовлює потребу розробки нових підходів до питань формування фінансової основи соціальних

гарантій і проведення відповідних теоретичних досліджень;

– внаслідок становлення нової системи соціально-економічних відносин в державі фінансове забезпечення соціальних гарантій в сучасних умовах досягається за посередництва багатьох сфер і ланок фінансової системи: державних фінансів, фінансів суб'єктів господарювання, фондів особистого і майнового страхування, фінансів домогосподарств, характеризується організаційною складністю та передбачає поєднання різних його форм. Водночас, розкриваючи суть фінансового забезпечення соціальних гарантій та формулюючи визначення цього поняття, вітчизняні науковці, як правило, акцентують увагу на процедурних аспектах (формування або використання фінансових ресурсів), упускаючи важливі для його розу-

міння чинники. Зокрема, практично не знаходять свого відображення у визначенні поняття фінансового забезпечення соціальних гарантій необхідність та основні принципи його формування. Зважаючи на це, на нашу думку, фінансове забезпечення соціальних гарантій можна визначити як систему джерел, форм і напрямів фінансування діяльності суб'єктів господарювання, держави і населення, спрямованої на задоволення соціально-економічних потреб кожного члена суспільства на рівні, який враховує суспільні пріоритети та можливості економіки;

– з огляду на призначення соціальних гарантій та на основі авторського підходу до їх класифікації, вважаємо за доцільне виокремити основні напрями фінансування соціальних гарантій, які характеризують відповідний рівень задоволення соціальних потреб громадян: фінансування гарантій матеріального добробуту (визначає рівень задоволення первинних матеріальних потреб громадян) і фінансування гарантій споживання нематеріальних суспільних благ (передбачає гарантування задоволення освітніх, духовно-культурних та інших потреб, які спрямовані на становлення людини як особистості).

З урахуванням запропонованої класифікації соціальних гарантій та відповідних напрямів їх фінансування, предметом подальших наукових досліджень є аналіз практики фінансового забезпечення соціальних гарантій та його відповідності критеріям соціальної безпеки.

Література

1. Соціальна політика та економічна безпека / О. М. Головінов, М. Є. Горожанкіна, Л. І. Дмитриченко та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Є. І. Крихітіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 336 с.
2. Фінанси: Підручник / С. І. Юрій, Л. М. Алексєєнко, І. В. Зятковський та ін.; За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
3. Фінанси: Навчально-методичний посібник / Н. Я. Кравчук, В. П. Горин, Т. Б. Ясеновська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 432 с.
4. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник. – К.:

Центр навчальної літератури, 2003. – 312 с.

5. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.

6. Карпишин Н. І. Сутність, джерела та форми фінансового забезпечення охорони здоров'я // Світ фінансів. – 2007. – № 2(11). – С. 63–72.

7. Загальна декларація прав людини Організації Об'єднаних Націй №995-015 від 10.12.1948 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

8. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2003. – 416 с.

9. Державні фінанси в транзитивній економіці: Навч. посіб. / М. І. Карлін, Л. М. Горбач, Л. Я. Новосад та ін.; За заг. ред. д.е.н., проф. М. І. Карліна. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.

10. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.

11. Формування і функціонування бюджетної системи України: Монографія / С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.; За заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Книга, 2003. – 344 с.

12. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.

13. Юрій С. І., Шаварина М. П., Шаманська Н. В. Соціальне страхування: Підручник. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.

14. Пенсійна система України: Навч. посіб. / В. І. Грушко, Н. В. Грушко, О. В. Бевзенко та ін.; За заг. ред. В. І. Грушка. – К.: Кондор, 2006. – 336 с.

15. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / Відп. ред. Ю. Саєнко. – К.: Батискаф, 2002. – 72 с.

16. Бобков В. Управление качеством жизни населения // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 3. – С. 117–122.